

Гендерная проблематика в литературе и искусстве. Оппозиция «свой – чужой»

Конечно, в своих произведениях В. Гюго уделяет внимание и вопросам материнства, материнской самоотверженности. Если обратиться за примером к роману «Отверженные», то не оставит читателя равнодушным судьба Фантины, матери Козетты.

На основании вышеизложенного можно сделать вывод о том, что в творчестве В. Гюго достаточно много уделено внимания проблеме «отцовства». Более того, произведения В. Гюго следует использовать в целях формирования у членов современного общества правильного представления о роли «отца» как «опоры» семьи.

На наш взгляд, знакомство с творчеством В. Гюго молодежи во время обучения в ВУЗе, положительно скажется на формировании высококультурной личности. Поэтому можно предложить ввести в практику работы кураторов с курируемыми студенческими группами проведение занятий (кураторских часов), на которых будут рассматриваться литературные произведения В. Гюго.

Трудно переоценить значение произведений В. Гюго для современного общества, они многогранны и содержат много других ярких образов, которые «учат» читателя, развивают у него способность к анализу реальной действительности. Остается только порадоваться за тех, кто уже «прикоснулся» к литературному творчеству великого писателя В. Гюго, прочитав его бессмертные произведения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гюго, В. Собрание сочинений в шести томах / В. Гюго. – Москва: Издательство «Правда», 1988. – Т. 5. – 607 с.

3.1. Трагедия

**МАСТАЦКАЯ КАНЦЭПЦЫЯ «СВАЙГО» І «ЧУЖОГА» Ё РАМАНЕ
«ТРЫ САЛДАТЫ» ДЖ. ДОС ПАСАСА**

Чалавек спрадвеку імкнуўся змагацца з жахам, што ўзнікаў, калі ён сутыкаўся з хаосам рэальнасці. Так узнікла часам залішне спрошчанае і марнае жаданне сістэматызаваць асноўныя праявы жыцця, каб зменшыць траўматычнае ўздзеянне неспасцігальнага. Адным са старажытных з'яўляецца падзел элементаў жывой і нежывой прыроды на «свае/родныя/звыклія» і «чужыя/варожыя/незнаёмыя». Праціпастаўленне распаўсюджвалася на міжасабовыя і міжэтнічныя адносіны. Менавіта апошні выпадак у масавай свядомасці ўяўляе калейдаскоп супярэчнасцяў і стэрэатыпаў, якія «мелі выключную моц пераконвання, дзякуючы зручнасці і лёгкасці іх успрымання» [1, с. 23]. Апафеозам непаразумення (асабліва ў XX ст.) былі баявыя дзеянні розных маштабаў: ад дзвюх сусветных войнаў да лакальных узброеных канфліктаў. Паводле Л. Будаговай, ужо пад час Першай сусветнай «мяжа, што падзяліла «сваіх» і «чужых» вызначалася не нацыянальнымі, а сацыяльнымі ці маральнымі момантамі» [2, с. 19]. 1914–1918 гг. сцвердзілі, што гэта мяжа была надзвычай суб'ектыўнай і штучнай, яна мала стасавалася з рэаліямі татальнага ўзброенага супрацьстаяння і новымі прынцыпамі ўпарадкавання пасляваеннага грамадска-палітычнага жыцця.

Амерыканская проза пра Першую сусветную (у рамках дадзенага даследавання нас цікавіла літаратура 20-30-х гг. XX ст.) самабытна вырашае праблему судачынення «свайго» і «чужога». Сімптаматычна, што яна прысвячалася баявым дзеянням Старым Свеце, якія, паводле клішэ таго часу, адбываліся «недзе там» (*'over there'*). Нягледзячы на тое, што вайна не мела непасрэднага дачынення да шараговых грамадзян краіны, яна не была абсалютна «чужой», асабліва пасля атакі на Лузітанію (7 мая 1915 г.) і накіравання амерыканскага кантынгенту ў Еўропу ў красавіку 1917 г. Спрацавалі і лозунгі пра абарону дэмакратычных каштоўнасцей, і прагнае жаданне патрапіць у новы асяродак, што інтрыгаваў магчымасцю паўдзельнічаць у авантуры, бліжэй пазнаёміцца з іншымі ладамі жыцця.

Што датычыцца літаратараў, то сваё падарожжа, нягледзячы на баявыя дзеянні, яны ўспрымалі як паломніцтва да крыніцы ведаў. Так, для Дж. Дос Пасаса еўрапейская культура была прывабнай і блізкай, ён добра ведаў прынцыпы яе развіцця, цікавіўся выяўленчым мастацтвам краін Старога Свету. Э.Э. Камінгс імкнуўся ў Парыж як у мекку для кожнай адукаванай асобы. Для Э. Хемінгуэя, стомленага «амерыканскай марай», бліжэй за радзіму была як раз Еўропа. Здавалася, што на новым месцы лягчэй знайсці аднадумцаў, якія таксама змагаліся з канфармізмам, двудушам і абмежаванымі ладамі мыслення.

Калі звярнуцца да літаратурна-мастацкіх твораў, у якіх разглядалася праблема «свайго» і «чужога» (актуалізаваная падзеямі сусветнай вайны), то, на наш погляд, вартым увагі падаецца раман Дж. Дос Пасаса (*John Dos Passos*, 1896–1970) «Тры салдаты» (*«Three Soldiers»*, 1921) [3]. Паводле Я. Засурскага, пісьменнік, як і іншыя мастакі слова, што звярталіся да матыву «страчанасці», «адмовіўся ад апісальнасці і адышоў ад аўтарскай мовы, імкнучыся характарызаваць сваіх герояў праз іх мову, стыль мыслення і

Гендерная проблематика в литературе и искусстве. Оппозиция «свой – чужой»

паводзіны» [4, с. 8]. У рамане прысутнічаюць тры генеральныя лініі, а чытач знаёміцца з рознымі падыходамі да «свайго» і «чужога», пададзенымі Джонам Эндрузам (музыкам), Крысфілдам (фермерам) і Дэнам Ф'юзэлі (гандляром). Письменник знайшоў бадай што адну кропку, дзе іх светапогляд выглядаў падобным. Размова ідзе пра вайсковую службу. Паводле Дж. П. Бішапа, мастака слова, што ў верасні 1921 г. напісаў рэцэнзію на раман, «армія ператварылася ў сімвал усіх сістэм, якімі людзі спрабуюць раздушыць сабе падобных і дадаць да ўжо няцярпнай агоніі жыцця» (*the army becomes a symbol of all the systems by which men attempt to crush their fellows and add to the already unbearable agony of life*) [5, p. 26]. Крытык літаральна перафразавалі Дж. Дос Пасаса, які уклаў у вусны Эндруза, персанажа-інтэлігента, наступнае: «Што з таго, што баі скончыліся? Арміі працягнуць перамолваць жыцці жыццямі ...» (*What did it matter if the fighting had stopped? The armies would go on grinding out lives with lives ...*) [3, p. 245].

Акрамя таго, вайсковая служба, што перш за ўсё характарызувалася прыкрай рутынай, рабіла асобу «чужой» нават у дачыненні да самой сябе. Письменник дазволіў кожнаму з персанажаў прыйсці да такой высновы. Ф'юзэлі зразумеў гэта ў час, калі яго надзеі на вайсковую кар'еру загінулі; Крысфілд – калі адчуваў дыскамфорт ад выбухаў некантралюемай агрэсіі. Больш за ўсё ў дадзенай сітуацыі калітывы дысананс хваляваў Эндруза, што адчуў ганебныя захады знішчыць яго індывідуальнасць яшчэ ў падрыхтоўчым лагеры. Спецыфічнай формай рэакцыі на паразы былі панічныя атакі, якія яшчэ больш прыгняталі і зневажалі персанажа.

Адным з універсальных сімвалаў заняволення стала салдацкая ўніформа. Пасля сімвалічнага абмывання ў рацэ Эндруз адзначыў: «я ніяк не магу зноў надумацца апрануць гэтыя праклятыя рэчы ... я адчуваю сябе настолькі чыстым і вольным. Гэта як дабраахвотна ўлезці ў бруд ці зноў пайсці ў рабства» (*I can't make up my mind to put the damn thing on again ... I feel so clean and free. It's like voluntarily taking up filth and slavery again*) [3, p. 165]. У той момант персанаж змог пераадолець жаданне заключыць «сепаратны мір», што падсвядома нарадзілася яшчэ пад час медагляду, успрынятага як асабістая абраза.

Дзейная асоба неаднаразова вярталася да думкі пра дзэерцірства, якая канчаткова аформілася ў шпіталі, куды Эндруз патрапіў пасля ранення. Ён адчуваў, што «шырокамаштабная мілітарызацыя амерыканскага грамадства – і цывільных, і вайскоўцаў – стварыла надзвычай дысцыплінаванае, канфармісцкае і нячулае насельніцтва» (*the broad-based militarization of the American public, both as civilians and soldiers, has created an overly disciplined, conformist, and desensitized populace*) [6, pp. 230-231]. У такім выпадку музыка-інтэлектуал сапраўды не мог паразумецца з «чужымі» яму амерыканцамі, што вымагалі ад яго нявартай ахвяры: застацца ў войску, нават калі Першая сусветная сышла ў нябыт і сама неабходнасць бараніць дэмакратычныя ідэалы стала не настолькі актуальнай.

Яшчэ адной праявай адчужанасці трэба лічыць адчуванне непакою, што апанавала аднаго з эпизадычных персанажаў твора: ён літаральна не мог знаходзіцца на адным месцы, таму марыў падарожнічаць, каб забыцца на забойствы ваеннага часу [3, p. 250].

Уласны вопыт дазволіў письменніку сцвердзіць, што падзел на «сваіх» і «чужых» актуальны для амерыканскага войска. Па-першае, мяжа падзяліла шараговых і афіцэраў, нарадзіўшы шэраг комплексаў, выклікаўшы нянавісць і зайздрасць. Вышэйшыя чыны часам успрымалі падначаленых як «нехлямяжы аўтамат, нешта сярэдняе паміж чалавекам і сабакам» (*a coarse automaton, something between a man and a dog*) [3, p. 239]. Няма нічога дзіўнага, што Ф'юзэлі вабіла ўзыходжанне па службовай лесвіцы, бо яно, здавалася, забяспечвала рэалізацыю яго «амерыканскай мары»: годны сацыяльны статус, матэрыяльныя выгоды і адносны камфорт афіцэрскага побыту ў спалучэнні з магчымасцю самасцвердзіцца, кіруючы іншымі. Па-другое, шматэтнічны склад амерыканскага войска, розны адукацыйны ўзровень шараговых абуджалі прыхаваны антаганізм, які абяцаў выбухнуць у крытычнай сітуацыі. Нагадаем, што прафесійная дзейнасць і веды Эндруза мала стасаваліся з яго воінскім званнем, бо патэнцыяльна ён мог прэтэндаваць на чын «ганаровага лейтэнанта». Гэта не магло не адбіцца на адносінах да яго таварышаў па службе. Акрамя таго, Дж. Дос Пасас падкрэсліў, што армія сутыкнулася і з рэлігійным пытаннем. Салдат, які вяртаўся з апраметнай акапаў, не мог без абурэння слухаць крывадушна-наіўныя разважанні членаў «Саюза хрысціянскай моладзі Амерыкі», якія апеявалі да тых каштоўнасцей, што страцілі вартасць. Жорсткая пісьменніцкая пазіцыя ў дачыненні да загана экспедыцыйнага корпусу ў Еўропе выклікала рэзананс. Так Н. Ш. Хол (паспяхова прайшоў шлях ад навабранца да малодшага лейтэнанта) успрымаў раман як зняважлівую ману [7].

Вядома, Дж. Дос Пасас захапляўся кінамастацтвам, якое лічыў «сваім галоўным паплекнікам ў вызваленні ад жаху гісторыі і блукання па яе міфалагічных і лінгвістычных лабірынтах» [8, с. 385]. Адначасова пісьменнік усведамляў, што прапаганда ператварала кінастужкі ў новы від зброі, што дапамагаў гадаваць нянавісць да «чужога». Мастак слова падкрэсліў, што ўспрыманне візуальных вобразаў вар'іравалася ў залежнасці ад розных фактараў. Крытычнае стаўленне да інфармацыі характарызувала інтэлігента Эндруза, які з недаверам глядзеў ці чытаў пра варвараў-гунаў і герояў-амерыканцаў, што змагаліся за дэмакратычныя ідэалы. Ён літаральна фізічна адчуваў, як у думках яго таварышаў па службе

Гендерная проблематика в литературе и искусстве. Оппозиция «свой – чужой»

«нянавісь варушылася, як нешта, што жыло ўласным жыццём» (... *hat reds tirred like something that had a life of its own*) [3, р. 23]. Па-іншаму тья ж кінастужкі ўспрымалі Ф'юзэлі і Крысфілд. Канфармісцка-абмежаваны лад мыслення не дазваляў ім зірнуць шырэй на падрыхтаванае ідэолагамі.

Раман Дж. Дос Пасаса «Тры салдаты» з'яўляецца адной з першых спроб празаіка разгледзець праблему «свайго» і «чужога», што характарызавала быццё Старога і Новага Свету. Мастак слова падкрэсліў, што вайна 1914 – 1918 гг. была толькі катализатарам, які паскорыў палярызацыю амерыканскага грамадства. Таму, мабыць, празаік надаў столькі ўвагі ўнутраным праблемам экспедыцыйнага корпусу. У скандэнсаванай форме ён увасабляў соцыум ЗША, які не зжыў падзел на «сваіх» і «чужых». Пісьменнік не менш увагі надаў і сучасным яму сродкам фарміравання грамадскай думкі пра знешняга ворага. Майстры прапаганды валодалі сапраўды эфектыўным апаратам пераконвання, бо большасць амерыканцаў палала нянавісцю да немцаў і аўстрыйцаў, якія ніякім чынам не паўплывалі на іх прыватнае жыццё.

ЛІТАРАТУРА

1. Хорев, В. Имагология и изучение русско-польских связей/В. Хорев//Поляки и русские в глазах друг друга. – М.: Издательство «Индрик», 2000. – С. 22 – 32.
2. Будагова, Л. К литературоведческой рефлексии Первой мировой войны/Л. Будагова//Первая мировая война в литературе и культуре западных и южных славян. – М.: Институт славяноведения РАН, 2004. – С. 14 – 22.
3. Dos Passos, Jh. Three Soldiers/Jh. Dos Passos. – New York, The Modern Library, 1932. – 471 p.
4. Засурский, Я. Введение/Я. Засурский//История литературы США. Литература между двумя мировыми войнами. Том VI, книга 1/редкол.: Я. Засурский (гл. ред.) [и др.]. – М.: ИМЛИ РАН, 2013. – С. 5 – 11.
5. Bishop, Jh. P. Review/Jh. P. Bishop//John Dos Passos: The Critical Heritage/ed. by B. Maine. – London, New York, Routledge, 2005. – P. 25 – 26.
6. Matthews, Jh.T. American writing of the Great War/Jh.T. Matthews//The Cambridge Companion to the Literature of the First World War/ed. by V. Sherry. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – P. 217 – 242.
7. Hall, N. Sh. 'John Dos Passos Lies!'/N. Sh. Hall//John Dos Passos: The Critical Heritage/ed. by B. Maine. – London, New York, Routledge, 2005. – P. 39 – 41.
8. Толмачёв, В. Поиск новой романной формы в творчестве Дж. Дос Пассоса, Дж. Стейнбека, Т. Вулфа/В. Толмачёв//Зарубежная литература XX века. В 2 т. Т.1. Первая половина XX века: учебник для академического бакалавриата/под ред. В. Толмачёва. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2014. – С. 382 – 395.

Л.И. Шевцова

ОБРАЗ ЧИТАТЕЛЬНИЦЫ В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА

Образ читающей женщины в русской литературе появился не сразу, только в XIX в. Светское чтение как явление, характерное для определенных сословий России, оформляется где-то во второй половине XVIII века. Читателями были просвещенные дворяне, по преимуществу, мужчины. Однако ближе к концу XVIII века, в Екатерининскую эпоху, начинает формироваться дамский круг любителей чтения. Этому способствовал расцвет, как в Западной Европе, так и в России сентиментальной литературы – так называемой «легкой» поэзии, сентиментальных повестей и романов. Возникла мода на чтение, которая стала составляющей частью стиля жизни светской женщины, чему способствовал и рост числа женщин, умеющих читать, то есть грамотных. Формируется и книжный рынок для женщин как потребителей определенной печатной продукции: календари для «почтеннейших дам», советы по воспитанию, журналы о моде для дам, гадательные книги [1]. Дамские альбомы, в которые записываются чувствительные стихи, становятся приметой времени, равно как и литературные салоны, где модные литераторы читали свои произведения, или обсуждались прочитанные книжные новинки (салон Зинаиды Волконской). Да и сами дамы стали писать.

Данный исторический период, конец XVIII – начало XIX вв., ознаменовался развитием культуры «чувствительности», способности к эмоциональной рефлексии. Влияние сентиментальных стихов и романов огромно. Один из рецензентов только что вышедшего в Германии и скандального для того времени романа И.В. Гете «Страдания юного Вертера» очень точно определил его новизну для читателя: роман «знакомит нас с чувствами и ощущениями, которые каждый чувствует внутри себя, но которые сам не знает, как назвать» [2, с. 55].